

De ervaring en visie van kinderen met tekenen

op school en thuis

Ellen Makkellie

Master Kunst Educatie

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

Amsterdam, mei 2011

Inhoud

1. Inleiding

leeswijzer

2. Theorieën over de teken ontwikkeling

3. Doel en opzet van het onderzoek

Doel

Vraagstelling

uitvoering

4. Ervaringen van kinderen

Waar en wanneer

Het proces

School/ Thuis

Beoordeling/ waardering

5. De visie of mening van kinderen:

De tekenontwikkeling: Terugblik/ toekomst

Beoordeling van het werk

Functie van tekenen binnen de school

Afname van tekenactiviteiten

6. Samenvatting en conclusie

literatuur

Inleiding

Op de Pabo onderzocht ik de relatie tussen het ruimtelijk inzicht en het vermogen om dit inzicht om te zetten in een tekening. Dit onderzoek was meer praktisch gericht wat resulteerde in een lessenserie voor kinderen met als doel het ruimtelijk inzicht te vergroten. Zelf bleef ik met veel vragen zitten over de mogelijkheid om kinderen te leren een driedimensionaal beeld om te zetten naar een tweedimensionale verbeelding.

“Het kind tekent wat het weet, en niet wat het ziet”.

Dit een bekende uitspraak van Luquet en ook van Kirchenstein (1905) die een mogelijk antwoord zou kunnen zijn op vragen waar ik mee bleef zitten. Er is veel onderzoek gedaan naar de beeldende ontwikkeling van kinderen en er zijn veel elkaar tegensprekende theorieën over. In mijn literatuuronderzoek heb ik een antwoord proberen te geven op de vraagstelling:

“Hoe verloopt de tekenontwikkeling van kinderen en welke didactische gevolgen kan dat hebben?”

Over de tekenontwikkeling was genoeg literatuur te vinden, maar de relatie tussen de tekenontwikkeling en de didactiek was moeilijk te leggen. Op de vraag wat voor lessen nu goed aansluiten bij de belevingswereld van kinderen aan het eind van de basisschool had ik nog geen eenduidig antwoord kunnen vinden.

Aangezien ik in mijn literatuuronderzoek uitgebreid heb geschreven over de tekenontwikkeling van kinderen wil ik mij beperken tot een samenvatting en de theorieën die het meest relevant zijn voor mijn onderzoek.

leeswijzer

2 . Theorieën over de tekenontwikkeling

Ontwikkelingstadia

In *Children & Pictures* schrijft Richard P. Jolley over de tekenontwikkeling van representaties van de werkelijkheid in kindertekeningen. De Fransman Luquet veronderstelt in *Le Dessin Enfantin*, (Paris Alcom. 1927) dat tekeningen zijn gebaseerd op een intern mentaal model. Hij had een nieuwe kijk op het ontwikkelingsproces van kindertekeningen en heeft grote invloed gehad op andere onderzoeken op het gebied van kindertekeningen. Hij deelde de tekenontwikkeling op in vier verschillende stadia: toevallig realisme, falend realisme, intellectueel realisme (5-8), visueel realisme (na 8-9 jaar). Dit komt overeen met het de zes opeenvolgende fasemodel van Lowenfeld & Brittain (1975). De laatste twee fase van dit model zijn het ontwakende realisme (9-12 jaar) en de pseudo-naturalistische fase (12-14 jaar).

Er was veel kritiek op het ontwikkelen in stadia, maar door De Costall vertaling van Luquet in het Engels blijkt dat er een belangrijke misvatting over Luquets ideeën bestaat in de literatuur. Het was nooit Luquets bedoeling dat de stadia werden gezien als stadia zoals ze in de psychologie worden gebruikt. De overgangen tussen de stadia zijn geleidelijk en het was ook niet zo dat intellectueel realisme ondergeschikt is aan het visueel realisme. Voor Luquet waren het verschillende systemen om de werkelijkheid te representeren met hun eigen voor- en nadelen.

Volgens Gardner en Winner (1982) verliezen veel kinderen in de bovenbouw van de basisschool de spontane manier van tekenen. Dit werd verder uitgewerkt in de theorie van U-vormige beeldende ontwikkeling. De U vorm verwijst naar de grafische verbeelding van de ontwikkeling, waarin er niet sprake is van een progressieve ontwikkeling zoals je zou verwachten. Volgens deze theorie willen kinderen aan het eind van de basisschool steeds realistischer tekenen en raken ze teleurgesteld in hun eigen kunnen. Het werk van jonge kinderen wordt als veel onconventioneler en oorspronkelijker gezien, dan de tekeningen van een twaalfjarige. De kritiek op deze theorie is dat de U-vormige ontwikkeling niet universeel geldig is. Bij de beoordeling van kindertekeningen valt op dat niet westerse experts meer waarde hechten aan de techniek en dat er voor deze mensen geen sprake is van een U-vormige ontwikkeling.

Volgens Heinz Werner (1890-1964) is het niet nodig om kinderen een geometrische-technische manier van waarnemen aan te leren. Volgens Heinz Werner wordt de wereld door kinderen anders waargenomen. Werner gaat er vanuit dat er geen objectieve wereld bestaat, onafhankelijk van het waarnemende subject. De wereld van een kind is in de eerste plaats een wereld van actie en handeling, waarin objecten worden benaderd vanuit de vraag: wat kan ik er mee, waar kan ik het voor gebruiken en wat doen ze met mij? Er is altijd een subjectieve geladenheid van de waarneming. Hij geeft het voorbeeld van tijd, wat voor ons een abstract fenomeen is maar heeft voor jonge kinderen altijd een relatie met een persoonlijke beleving zoals "bedtijd" of "de tijd dat mama thuis komt". De ontwikkeling verloopt van een ongedifferentieerd beginstadium naar een niveau van toenemende differentiatie en hiërarchische integratie. Volgens het principe van hiërarchische integratie ontwikkelen vaardigheden zich meestal afzonderlijk en onafhankelijk van elkaar. Later worden deze vaardigheden geïntegreerd in complexe vaardigheden. Kinderen en kunstenaars nemen de wereld waar volgens de fysiognomische perceptie. Werner is een ontwikkelingspsycholoog en veel ontwikkelingspsychologen hebben kindertekeningen onderzocht, maar de

fysiognomische perceptie is een geheel nieuwe kijk op de waarneming. Er wordt gesproken van fysiognomische perceptie als aan een object in de eerste plaats dynamische, emotionele en expressieve kwaliteiten worden waargenomen. Dit in tegenstelling van geometrische-technische perceptie, waarbij een object wordt waargenomen in termen van zijn statische kenmerken, zoals grootte, volume en materiële kenmerken. Volgens Breeuwsma geven stadiamodelle wel houvast bij het benaderen van de artistieke ontwikkeling, maar er zijn ook beperkingen. Naarmate de kinderen meer begrijpen van de afbeeldingsrelatie tussen tekening en werkelijkheid, worden de tekeningen steeds conventioneeler. (G Breeuwsma Pleidooi voor doelmatigheid zonder doel)

Het leren tekenen kan gezien worden als een individuele ontwikkeling, maar de sociale en culturele invloed moet niet worden onderschat. Volgens Jolley is er bewijs dat er culturele verschillen bestaan en dit ondermijnt het uitgangspunt dat er sprake is van een universele tekenontwikkeling. In de westerse cultuur wordt kunst educatie zowel gezien als een probleem oplossende activiteit als een manier om zich te uiten. De kinderen leren om een drie dimensionale vorm te vertalen in een twee dimensionale tekening en moeten dan hun eigen grafische vormen verzinnen. In China bestaat er een lange traditie van kopiëren van grote meesters. In Chinese educatie is het kopiëren van voorbeelden dan ook niet taboe. De culturele invloed is niet statisch, vooral door de moderne media worden kinderen ook beïnvloed door andere tekenstijlen. Kindler & Durras (1998) onderschatten de invloed van de omgeving niet. Docenten tonen hun waardering eerder aan de tekeningen die in de richting gaat van de traditionele en modernistische Westerse kunst en beïnvloeden kinderen daarmee. Pearson (2001) heeft vooral kritiek omdat er niet genoeg wordt gekeken naar de sociale praktijk van het tekenen zelf. Door naar het product te kijken, weet je nog niet genoeg over de sociale functie. Kinderen tekenen om verschillende redenen; als middel tegen verveling, als spel (alleen of met andere kinderen) of om sociale erkenning te krijgen. Kinderen zijn niet altijd productgericht en veel kinderen bewaren de tekeningen zelf niet. Voor andere kinderen is een mooi resultaat wel erg belangrijk. Boughton vertelde tijdens zijn bezoek in Amsterdam in 2010 dat kinderen veel baat kunnen hebben bij een soort kunstboek/ portfolio waar ze ook buiten de beeldende vorminglessen aan verder kunnen werken. Ze komen op deze manier net als kunstenaars sneller in “a flow” en nemen ook eerder risico’s dan dat de nadruk ligt op een afgemaakt kunstwerk.

Het is in het algemeen zo dat kinderen zich sneller bekwamen in het begrijpen van voorstellingen dan dat ze bekwam zijn in het zelf produceren van voorstellingen. Jolley heeft onderzocht hoe de ontwikkelingen van productie en begrip zich tot elkaar verhouden. De resultaten van deze onderzoeken zijn tegenstrijdig. Of productie en begrip (bevattingsvermogen) ontwikkelen zich op dezelfde manier of de ontwikkeling van productie blijft achter. Er is ook onderzoek gedaan naar de mate van tevredenheid met de resultaten (de tekeningen). Vooral jonge kinderen overschatten hun eigen vermogen om naar de waarneming te tekenen. Naarmate de kinderen realistischer naar de waarneming kunnen tekenen worden ze kritischer over hun eigen tekeningen. Om het begrip van kinderen te kunnen meten kregen de kinderen de opdracht om hun eigen tekeningen met die van de andere kinderen te vergelijken. De kinderen moesten de tekeningen op een volgorde van ontwikkeling leggen (wat zij dachten dat de volgorde zou zijn geweest). Op deze manier probeerden te onderzoekers erachter te komen in hoeverre de kinderen inzicht hebben in hun eigen tekenontwikkeling.

Er is veel onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van het tekenen naar de waarneming (representaties van de werkelijkheid) bij kinderen en maar weinig onderzoek naar de ontwikkeling

van het expressieve tekenen. Een belangrijke vraag is: "Wat maakt een tekening expressief?" Volgens Jolley zijn er drie categorieën/manieren om een tekening expressief te maken: inhoud, letterlijke- en abstracte expressie. In letterlijke expressie tekenen de kinderen mensen, bomen en dieren met een blij of verdrietig gezicht. Een andere vorm van expressie is het tekenen van een onderwerp als metafoor voor verdriet of vreugde. Bijvoorbeeld een donkere tunnel geeft verdriet weer. In abstracte tekeningen kun je door de vorm van de lijnen of doormiddel van kleur ook emoties overbrengen. Ondanks alle voorbeelden van expressief tekenen is het veel moeilijker te onderzoeken dan de ontwikkeling van het realistisch tekenen. In de literatuur over expressief tekenen bij kinderen zijn wel overeenkomsten bijvoorbeeld dat jonge kinderen tot en met 11 jaar meer letterlijk de emoties weergeven. Om expressief te kunnen tekenen heb je 3 vaardigheden of bekwaamheden nodig: het begrijpen van metaforen, talent om te tekenen en een werkgeheugen. Kinderen moeten het idee dat ze hebben om hun emotie te verbeelden kunnen vasthouden in hun werkgeheugen. Ze moeten ook de vaardigheid hebben om het idee vorm te geven in een tekening. Pas als kinderen metaforen kunnen begrijpen kunnen ze deze zelf gaan gebruiken in hun eigen tekeningen. De ontwikkeling van het expressieve tekenen is minder groot dan de ontwikkeling van het realistisch tekenen. **expressie ; Ogen vooral bij manga**

3. Doel en opzet van het onderzoek

Er zijn verschillende invloeden op de tekenontwikkeling van kinderen, thuis en op school. Op school is niet alleen de vakinhoudelijke visie doorslaggevend, maar ook de interactie tussen docent en het kind. Om een beter zicht te krijgen op de tekenontwikkeling en hoe met deze inzichten het tekenonderwijs kan worden verbeterd onderzochten Burkitt, Jolley & Rose de drie hoofdrolspelers, die de meeste invloed hebben op de tekenontwikkeling; de leerkrachten, de ouders en niet te vergeten de kinderen zelf. Er is nog weinig empirisch onderzoek gedaan naar de invloed van de ouders, de leerkrachten en naar de ervaringen met tekenen door de kinderen zelf. Jolley vond het naast praktische vragen over de hoeveelheid tijd, die ze aan tekenen besteden, ook interessant te weten welke hulpvraag zij zelf hadden om beter te leren tekenen.

Er is veel geschreven over de tekenontwikkeling van krabbel tot een meer conventionele tekening. Jolley vindt dat er opnieuw gekeken moest worden naar de algemene opvatting in de literatuur dat er een afname van tekenactiviteiten is bij het begin van de puberteit. Veel theoretici nemen aan, dat er een afname is van tekenactiviteiten rond de leeftijd van 12 en ook statistisch is er een daling van beeldende activiteiten van jongeren geconstateerd (van den Broek p. 32 [FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd](#), juni 2010).

Dit grootschalige survey onderzoek onder 270 kinderen, 44 leerkrachten en 146 ouders is in Engeland uitgevoerd. De kinderen en de leraren werden individueel geïnterviewd en de ouders kregen een schriftelijke vragenlijst. Met zijn onderzoek wilde Jolley zich focussen op 5 onderwerpen.

- de ervaring van de kinderen met tekenen
- de hulp die de kinderen krijgen bij het tekenen
- de extra hulp die ze zouden willen ontvangen
- de problemen die de ouders en leerkrachten ondervinden bij het helpen van de kinderen
- problemen die te maken hebben met de afname van de tekenactiviteit naarmate de kinderen ouder worden.

In het Nederlandse onderzoek “ De thuiskunst van scholieren” (Haanstra,2008) is gekeken naar de leerprocessen die thuis plaats vinden en naar de wederzijdse relatie tussen de kunst die leerlingen op school maken en de kunst die ze thuis in hun vrije tijd maken. In hun vrije tijd tekenen kinderen spontaan zonder opdracht. Kinderen kunnen door middel van het tekenen een greep krijgen op de werkelijkheid om hen heen. Er is sprake van informeel leren doormiddel van oefening, kopiëren, het bekijken van boeken of door verbale instructies van familie of vrienden. Aan een aantal van deze kinderen (leeftijd variërend 10 tot 14 jaar) werd ondermeer gevraagd naar de plaats en het tijdstip wanneer ze thuis beeldend actief zijn en naar de verschillende functies die het voor hen vervuld. Er zijn verschillende functies voor het

maken van thuiskunst; procesgericht, product gericht of een sociale functie (waardering van ouders). In het onderzoek van Haanstra zijn net als het onderzoek van Jolley ook de docenten ondervraagd, maar dan vooral naar de thuiskunst van de scholieren en naar een verbinding van thuiskunst met de schoolpraktijk. Het onderzoek van Haanstra richt zich niet alleen op het tekenen, maar op alle vormen van beeldende thuiskunst.

Doel van het onderzoek

Er is in Nederland nog nauwelijks onderzoek gedaan naar de ervaringen van kinderen zelf met tekenen. Doormiddel van vragen uit het onderzoek van Jolley en het onderzoek van Haanstra probeer ik een completer beeld te krijgen van de tekenontwikkeling van kinderen en hoe de kinderen aan het eind van de basisschool en aan het begin van de middelbare school tegen hun eigen tekenontwikkeling aankijken. In het onderzoek van Jolley werden er ook vragenlijsten gestuurd naar de ouders en de docenten van de kinderen, maar in verband met kleinschaligheid van dit onderzoek heb ik mij beperkt tot interviews met de kinderen. De inzichten over de motivatie van kinderen om te tekenen kunnen in de toekomst gebruikt worden in het schoolcurriculum.

Vraagstelling en deelvragen:

*Wat zijn de ervaringen van de kinderen met tekenen?

Wanneer, waar en hoe vaak tekenen kinderen thuis en op school Wat is de invloed van vrienden, familieleden en docenten op de tekenactiviteiten van de kinderen? Welke hulp krijgen ze nu al aangeboden en welke hulp zouden ze willen krijgen?

*Wat is visie van de kinderen over/op het tekenonderwijs?

Hoe kijken kinderen terug op hun tekenontwikkeling en wat verwachten ze van de toekomst? In hoeverre proberen ze vooruit te komen(beter te worden)? Is er sprake van een afname van tekenactiviteiten en wat zijn de mogelijke oorzaken volgens de kinderen.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek sluit aan bij mijn literatuuronderzoek naar de tekenontwikkeling van kinderen. Het betreft een kleinschalig kwalitatieve survey, zoals gezegd: een gedeeltelijk replicatieonderzoek. De leerlingen worden geworven op verschillende basis -en voortgezet onderwijs scholen. De onderzoekseenheden zijn: 11 kinderen (basisschool leeftijd 11-12 jaar) en 10 kinderen (brugklas voortgezet onderwijs leeftijd 12/14 jaar). Aan de deelnemende kinderen is gevraagd om tekeningen mee te nemen en aan de hand van de tekeningen vertelden de kinderen welke tekening ze goed gelukt vonden en welke tekening ze minder goed gelukt vonden. Verder werd aan alle kinderen gevraagd hoe vaak ze thuis tekenden en wat ze van de opdrachten op school vonden. Na vragen over de frequentie, de invloed van vrienden, familieleden en docenten werd de respondenten ook gevraagd naar hun visie over hun tekenontwikkeling en een mogelijke afname van tekenactiviteiten. Het is een

beschrijvend -en toetsend onderzoek met behulp van interviews aan de hand van tekeningen, die de kinderen de laatste jaren hebben gemaakt. Doormiddel van een beredeneerde steekproef zullen er ongeveer even veel jongens als meisjes met verschillende achtergronden geïnterviewd worden. Bij de selectie van respondenten is rekening gehouden met hun interesse voor het vak tekenen zodat er niet alleen kinderen mee doen die graag tekenen. Ter controle is er aan een hele klas met basisschool leerlingen een korte vragenlijst uitgedeeld met vragen over de frequentie van tekenactiviteiten en de tevredenheid over de resultaten.

Dataverzameling:

In totaal zijn er 21 interviews afgenomen: 2 vmbo-leerlingen, 2 gymnasium leerlingen en 6 leerlingen uit een Havo-VWO brugklas. De kinderen komen uit verschillende basisscholen, 7 kinderen komen van een Jenaplan basisschool met een vakdocent, 2 kinderen van een montessorischool en 2 van een reguliere basisschool. Het betreft een gestructureerd diepte interview met de kinderen over hun eigen tekeningen. Voor het formuleren van de vragen maak gebruik van de vragen uit het onderzoek van Jolley en het onderzoek van Haanstra.

De ervaring van kinderen met tekenen thuis

Uit de literatuur haalde ik dat de kinderen in de bovenbouw steeds kritischer worden en dat ze minder vaak en spontaan tekenen als in de middenbouw. Om dit verder te onderzoeken heb ik de kinderen eerst vragen gesteld over de thuissituatie. In de thuiskunst van scholieren las ik dat de Wilsons (1982) het belang van een speciale plek in huis om te tekenen benadrukken. Ook Duncan(1986) beschrijft dat een thuissituatie waarin ruimte is voor tekenen en waarin het tekenen wordt aangemoedigd een stimulerende invloed heeft. Hij geeft ook aan dat de ouders of andere gezinsleden, die tekenen of schilderen een voorbeeld functie kunnen hebben. Een andere stimulerende factor voor het tekenen is volgens Duncan voldoende vrije tijd ('unsupervised time')

De invloed van familie wordt meestal door de kinderen onderschat. Ze vergeten in de eerste instantie regelmatig dat ze broers en zussen hebben die tekenen. Als ik door vraag komen de kinderen wel met familieleden of andere mensen uit hun omgeving die tekenen. Ze beschrijven dan tekeningen en schilderijen die indruk hebben gemaakt en komen hier dan op terug als ik vraag wat ze nog willen leren. *'mijn broer maakte mooie tekeningen; hij had wel eens een kamer getekend met allemaal gangen zoals een doolhof. Als je het driedimensionaal bekijkt zag je de gangen maar je kon het ook als alleen maar lijntjes zien.'* De meeste kinderen hebben wel een familielid die tekent. Slechts een Marokkaans meisje gaf aan dat zij de enige was in de hele familie. De kinderen willen op deze leeftijd graag begeleid worden door iemand die er verstand van heeft en beoordelen mensen daar ook op. *"mijn juf weet waar ze het over heeft"* *"Mijn broer kan het niet echt geweldig"* De kinderen vragen niet vaak advies en vonden deze vraag ook een beetje vreemd. Ze vragen in het Voortgezet Onderwijs wel veel advies voor de andere vakken als ze er met het maken van het huiswerk niet

uitkomen. De betrokkenheid van de meeste ouders was bij deze kinderen wel groot, **maar dat heeft veel met mijn selectie te maken**. Het werk werd regelmatig opgehangen en bijna altijd bewaard. In de Thuis Kunst staat dat leerlingen van Turkse en Marokkaanse afkomst zeggen dat het werk thuis niet wordt opgehangen. Ik had maar één Turkse jongen en een Marokkaans meisje geïnterviewd, dus ik kan daar niet echt iets over zeggen. Ik vond het wel opvallend dat het meisje vertelde dat haar moeder veel weggooidde en ook als enige antwoordde dat ze altijd aan haar ouders vroeg of het goed was. De Nederlandse ouders zijn erg voorzichtig met kritiek en er wordt thuis weinig gesproken over de tekeningen. Bijna alle kinderen beschrijven de reactie van hun ouders letterlijk als “mooi, mooi, mooi”. De kinderen gaven zelf aan wel kritischer te zijn geworden en op de manier dat ze hun ouders nadenken begreep ik wel dat ze deze reactie niet helemaal serieus namen. Een meisje voegde er zelfs aan toe dat haar moeder soms door gaat met afwassen en nauwelijks kijkt terwijl ze “mooi” zegt. Soms worden er wel vragen gesteld “*hoe kom je op het idee*” en slechts een enkele keer een oordeel bij de Turkse jongen “*ze vinden dat ik losser moet tekenen*”.

Er zijn wel veel kinderen, die boeken thuis hebben waar ze in kijken en ideeën uithalen. Er werd veel minder gebruik gemaakt van het internet. Er waren slechts twee kinderen die serieus gebruik maakte van de computer door bijvoorbeeld het werk op internet te zetten en tekenprogramma's. Een van de kinderen was de zoon van een kunstenaar en hierdoor wel een uitzondering. Hij tekende zijn vader wel na, bladerde in de kunstboeken en probeerde met zijn ogen dicht te tekenen (net als zijn vader) maar wilde net als de andere kinderen toch realistisch leren tekenen. Opvallend was dat hij tekenen als een hobby zag en niet belangrijk voor zijn toekomst.

De belangrijke reden om te gaan tekenen is verveling. “*Op vakantie dan verveel ik mij wel eens en dan ga ik tekenen*” en “*Als ik mij niet verveel doe ik meestal iets anders*”. Maar ook op scholen vervelen kinderen zich als het werk, de toets af is of ze hebben een tussenuur. Er zijn ook kinderen die aangaven dat ze het belangrijk vinden dat een tekening helemaal af is en dat ze daar genoeg tijd voor nodig hebben. Zij vinden het vervelend als ze een tekening niet af hebben kunnen maken. “*Het tekenen op school is leuk want het duurt lang. Ik heb geen zin in een korte les want dan krijg ik mijn tekening niet af*”. De verleiding is ook groot om tijdens het maken van het huiswerk te gaan tekenen of als je op school een les hebt waar je niet helemaal met je gedachten bij bent. Er zijn kinderen die natekenen voor de televisie of het liefst in bed.

Een onderwerp kiezen

Uit mijn literatuuronderzoek kwam naar voren dat kinderen in de bovenbouw van de lagere school meestal kiezen voor een eigen onderwerp en zich daar in gaan specialiseren. De meerderheid antwoordden dat ze helemaal geen vast onderwerp hadden, maar gaven wel bijna allemaal aan graag mensen te tekenen en zich daar verder in te willen ontwikkelen. Van de kinderen die wel een onderwerp hadden was dat bij 3 kinderen “mensen”, bij 3 kinderen “dieren”, 2 kinderen tekenden het liefst strip- en manga figuren en er waren nog twee die het liefst wapens of vampiers tekenden. Oorlog is voor jongens op de basisschool een geliefd onderwerp. Twee jongens die in het brugjaar van de middelbare school zaten vertelden dat ze hier mee gestopt waren, de reden was dat het door de docent toch niet wordt geaccepteerd.

“vroeger tekende ik met L oorlog, maar nu maak ik dingen de veel meer lijkt. Het is wel fantasie maar het lijkt meer, je kunt het beter herkennen. “

Ik probeerde in het interviews er achter te komen wat de kinderen beweegt om te gaan tekenen en hoe ze aan een onderwerp kwamen. De reden om te gaan tekenen zijn nog niet zo duidelijk als bij volwassenen “ gewoon als ik zin heb”. Het opstarten heeft wel veel overeenkomsten met hoe volwassenen beginnen met tekenen of schilderen. Sommige kinderen hadden alles al in hun hoofd en of hadden een duidelijk plan. De wat oudere kinderen begonnen soms eerst met een schets, die ze later verder gingen uitwerken. Er waren ook kinderen die inspiratie kregen door om hun heen te kijken, in boeken te bladeren of om afbeeldingen internet op te zoeken. Veel kinderen gaven aan zomaar ergens aan te beginnen en dan ontstaat de tekening vanzelf wel.

Op natekenen ligt voor veel kinderen een taboe. Kinderen tekenen wel regelmatig films, strips en plaatjes in boeken na, maar liever niet elkaars tekeningen. Het werd door een meisje n-a-pen genoemd. Het kopiëren van voorbeelden is een geliefde bezigheid. Het natekenen van voorbeelden is makkelijker, omdat “je de lijnen beter kan zien dan als je een ruimtelijk voorwerp probeert na te tekenen”.

Fantasie is volgens het woordenboek het gebruiken van verbeeldingskracht en vindingrijkheid. Kunst waarbij de kunstenaar enkel zijn scheppende verbeelding, maar geen model of bepaalde regels gevolgd. Naast het realistische tekenen gebruiken kinderen regelmatig het woord fantasie. Ze maken gebruik van bestaande fantasie figuren zoals elfjes, vampieren of cartoons. Je kunt door te tekenen een eigen fantasiewereld creëren en er steeds nieuwe dingen bij verzinnen. Deze fantasiewereld kun je dan delen met andere kinderen. Ik hoorde een paar keer de uitspraak dat je door te tekenen fantasie krijgt. Er werd ook gezegd dat je kunt uitleven in een tekening en dat het een gevoel van vrijheid geeft. Kinderen vinden het ook belangrijk dat de figuren die ze natekenen grappig zijn. Een groep jongens in de brugklas maakten van elkaar een karikatuur. *Soms gaan we elkaar tekenen, maar op een heel aparte manier. Iedereen heeft bijnamen. Zoals een jongen heet havik en dan noemen we hem vogel. En dan maak ik een gezicht dat op een vogel lijkt en vleugels enz. Ik vond eerst bijnamen niet zo leuk, maar het is wel grappig. Heb jij ook een bijnaam? Ja, boer omdat ik in Noord woon. Dan tekende Havik mij als boer met een rieten hoed en een hooivork.* Het samen tekenen is belangrijk voor kinderen en kinderen wisselen vaak tekeningen trucs en technieken uit. Kinderen, die om gaan met kinderen die tekenen inspireren elkaar vertelden dat ze weer waren gaan tekenen door de invloed van andere kinderen. **Tekeningen als cadeau geven gebeurt ook wel maar minder spontaan.**

Ik vroeg de kinderen met welk materiaal ze thuis tekende. Stabilo's en de gewone potloden zijn erg populair.

De ervaring van kinderen met het tekenen op school.

Op de basisschool is een vakdocent een uitzondering. Ik heb veel kinderen geïnterviewd die op een Jenaplanschool zitten, waar nog wel een vakdocent aanwezig is. De kinderen klaagden er soms over dat de nadruk meer op driedimensionale opdrachten 'het knutselen' lag en dat er te weinig werd getekend. Op de andere scholen zonder vakleerkracht hangt het erg van de interesse van de groepsleerkracht wat voor soort opdrachten de kinderen krijgen. Soms wordt er alleen getekend in een project, zoals de Kinderboekenweek. Soms is er nog wel vast moment in de week waarin er tekenles wordt gegeven. Een leerkracht gaf elke vrijdagmiddag tekenles en de kinderen kregen meestal printjes van internet. Toen ik vroeg of ze ook aanwijzingen geeft tijdens het tekenen zei de leerling dat de lerares liever wil dat we onze fantasie gebruiken. Een standaard vraag in het interview was of de leerkracht het wel eens voortekende, maar toen antwoordde de leerlinge dat haar juf zelf geen tekenaar is.

De kinderen op de Jenaplan basisschool hebben een eigen tekenschrift en dat werkt erg stimulerend. Een meisje had een tekenschrift waarin alles helemaal was ingekleurd, het zag eruit alsof het gedrukt was. Ik vroeg haar of ze altijd alles af maakt en dat beaamde ze. Ze maakt alles af want het is haar tekenschrift. Ze was begin vorig jaar opeens gestopt met tekenen, want ze vond dat ze het niet meer goed kon. Ze vond haar tekeningen niet meer mooi en tekende alleen nog maar kleurplaten. Doordat haar vriendin vroeg of ze mee ging tekenen is ze weer gaan tekenen. Ook had haar lerares voor beeldende vorming gezegd dat je het nooit iets fout kon doen en "dat je er altijd iets van kan maken". Een ander meisje vertelde dat ze geen zin meer had om te tekenen nadat ze haar tekenschrift was verloren. Ook al had ze een nieuwe gekregen ze miste haar oude schrift nog steeds, want er stonden zo veel mooie tekeningen in.

Op de middelbare school leren de kinderen veel begrippen en technieken. De leerlingen uit het voortgezet onderwijs kunnen nu veel beter verwoorden wat ze hebben geleerd en waar ze moeite mee hebben. Op de basisschool hadden ze het meestal slechts over 3d, maar de leerlingen van het voortgezet onderwijs spraken over beeldelementen, compositie, silhouet, kikkors perspectief en vogelvlucht perspectief. Dat ze op school met inkt, houtskool of verf moesten werken vonden ze soms wel lastig.

Op het gymnasium was de opdracht "teken een fantasiehotel met classicistisch elementen". Met classicistische elementen werden zuilen bedoeld. De twee kinderen uit deze klas vonden deze opdracht wel leuk en niet zo moeilijk. Ze hadden meer moeite met de opdracht "tegenlicht; teken iemand voor het raam". Ik had ook twee kinderen geïnterviewd die op het Montessori lyceum zitten. Zij vonden de lessen erg leuk, omdat de opdrachten wel houvast gaven maar dat er ook een zekere vrijheid is.

Het is meestal vrij, maar er zit wel een opdracht achter. Ik kreeg ook goede opdrachten over diepte, maar dan mochten we wel zelf het onderwerp bedenken. Wat had je bedacht met diepte? Ik had een metrotunnel getekend. Fred had als voorbeeld een straat getekend, maar ook hoe je een schutting kan maken en toen had ik de metro getekend. En als je niets doet

geeft hij wel een opdracht. Hij kijkt waar je mee bezig bent. Ik vond tekenen erg leuk, vooral van Fred.

Op de Geert Grootte school hebben ze een totaal andere visie over het tekenonderwijs. Stiften zijn verboden en wordt veel aandacht besteedt aan het gebruik van kleurpotloden. De jongen die ik had geïnterviewd moest wel wennen aan deze manier van tekenen, maar was erg tevreden met het resultaat. Hij was onder de indruk van de tekeningen van kinderen, die al op een antroposofische basisschool hadden gezeten. Hij kreeg ook regelmatig tekeningen op als huiswerk zoals het tekenen van een hart voor biologie. Tijdens het tekenen leest de docent meestal voor en dat vond hij erg relaxed.

Op het IJburg College is tekenen een keuze vak “de 40 minutenband”, waarin ik twee tegenstrijdige antwoorden over kreeg op de vraag of ze daar opdrachten kregen. Een meisje antwoordde: *“Ik krijg geen opdrachten, ik teken meestal Manga”*. Een jongen vertelde dat hij wel opdrachten kreeg en dat hij deze dan thuis moest afmaken. Ondanks dat hij op de basisschool les had van een vakleerkracht vond hij het op het tekenonderwijs op deze school veel beter. *Op de basisschool was het meer kleine dingetjes en meer amateur de juf is nu heel goed en ze geeft ook cursussen. Ze gaf ons een folder hierover.*

De scholieren leren in de brugklas perspectieftekenen en mensen in de juiste verhoudingen. Dat sluit goed aan bij wat de kinderen zelf graag willen leren. Al vonden de scholieren de lessen nog wel leuk, ze kwamen ook verhalen over klasgenoten die in de les niets uitvoerden. Of zoals op een meisje het tekenonderwijs op de VMBO school beschreef. *De lessen zijn saai en de juf is chagrijnig ze luistert ook nooit. Ik moet als ik vragen heb wel 10 minuten wachten. Ik snap het soms niet goed en dan helpt ze niet. Ik merk wel dat de kinderen in mijn klas helemaal geen zin hebben het is echt een chaos. En ze luisteren helemaal niet naar de juf.*

Opvallend was dat kinderen die op de basisschool moeite hadden met de vrijheid of vrijblijvendheid zeer gebaat waren met de opdrachten op de middelbare school. De opdrachten geven een houvast of helpen de kinderen aan ideeën. Veel kinderen vinden het wel prettig als er in een opdracht nog wel ruimte is voor fantasie.

Beoordeling/ waardering

Jolley vond het interessant om te onderzoeken in hoeverre kinderen in staat zijn om hun eigen tekenontwikkeling en hun werk te beoordelen. De tekenontwikkeling van kinderen staat niet op zichzelf ze worden erg beïnvloed door de volwassenen om hun heen. Vandaar dat ik eerst aandacht besteed aan het commentaar en de waardering die kinderen krijgen van hun ouders en de docenten. Er waren maar weinig ouders, die commentaar of aanwijzingen geven. Ouders willen de kinderen vooral stimuleren en soms ze zich zelf ook niet bekwaam genoeg. De aanwijzingen die kinderen van ouders krijgen hebben meestal te maken met de juiste menselijke verhoudingen of de regels van het perspectief. Veel basisschool kinderen tekenen nog niet vanuit één standpunt en de ouders proberen een kind meer in de richting van het

visueel- realistisch tekenen te helpen. Op de basisschool krijgen de kinderen vooral waardering door complimenten en doordat het werk in de klas of in de gang wordt opgehangen. Op de middelbare school hebben de kinderen meestal een tekenmap en krijgen de kinderen naast waarderende opmerkingen ook meestal een cijfer. Als ik vraag of ze het zelf een goede tekening vinden kreeg ik regelmatig het antwoord dat het goed was, want ze hadden een goed cijfer gekregen.

De visie van kinderen

Samenvatting

Jolley, R.(2010) heeft een grootschalig onderzoek voltooid, ondermeer gepubliceerd in International Journal of Art and Design Education en in 'Children and Pictures :drawing and understanding '. Het is een onderzoek naar de invloed van de leerkrachten, de ouders en naar de visie van de kinderen zelf op hun eigen tekenontwikkeling. Mijn onderzoek is niet echt een replicatie van het onderzoek van Jolley, maar ik heb het wel als uitgangspunt gebruikt voor een kleinschalig onderzoek waar de ervaringen van kinderen met het tekenen thuis en met het huidige tekenonderwijs centraal staat.

Voorlopige Conclusie/discussie

Er is een discussie over de volgende onderzoeksresultaten, die uit het onderzoek naar voren kwamen. Het onderzoek geeft een positief beeld van de ervaringen die de kinderen met tekenen hebben. De kinderen noemden naast het gebrek aan tijd en gelegenheid om te tekenen ook dat ze behoefte hadden aan meer aanmoediging en ondersteuning en aan uitdagende opdrachten. Kinderen hadden niet alleen behoefte aan meer hulp en aanwijzingen, maar kwamen ook met praktische verzoeken zoals meer foto's om te kopiëren en het aanleren van meer technieken. Er werd aan de kinderen ook gevraagd of ze het een positieve of negatieve ontwikkeling vonden dat kinderen minder tekenen naarmate ze ouder worden. Iets minder dan de helft, 43 % van de kinderen vond dit een slechte ontwikkeling. Ze gaven daar verschillende redenen voor op. Voor de kinderen die het geen probleem vonden als er minder werd getekend werd als argument gegeven dat het een normale ontwikkeling is. Tekenend is iets waar je over heen groeit, want er zijn nog maar weinig volwassenen die tekenen. Bij het ouder worden horen ook meer verantwoordelijkheden, zoals huiswerk en later je carrière en daardoor blijft er minder tijd over.